

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Інститут Інформаційних та соціальних технологій
Кафедра Системного аналізу та вищої математики

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор-директор Інституту
інформаційних та соціальних технологій

_____ М.М. Іванов

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“Аналіз даних і часові ряди”
навчального плану напрямів навчання:
6.040302 - “Інформатика”; 6.040303 - “Системний аналіз”

Запоріжжя

2011

Програма навчальної дисципліни “Аналіз даних і часові ряди” навчального плану напрямів навчання: 6.040302 - “Інформатика”; 6.040303 - “Системний аналіз” / укл. Бахрушин В.Є. - Запоріжжя: КПУ, 2011.

Укладач: Бахрушин Володимир Євгенович, професор, д.ф.-м.н.

**Ухвалено на засіданні
кафедри системного аналізу та вищої математики**

протокол № 1
від "31" серпня 2011 р.

Зав. кафедри _____ В.Є. Бахрушин, професор, д.ф.-м.н.

“Аналіз даних і часові ряди” є нормативною дисципліною циклу професійної підготовки фахівців з напрямів: 6.040302 - “Інформатика”; 6.040303 - “Системний аналіз”. Метою дисципліни є ознайомлення студентів з основами сучасних методів аналізу даних, необхідними для професійної діяльності та подальшого вивчення спеціальних дисциплін. Для засвоєння програми дисципліни необхідні знання, вміння та компетенції з дисципліни Теорія ймовірності та математична статистика.

1. ЗАГАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ПЛАНОВІ ПОКАЗНИКИ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Загальна характеристика дисципліни

Дисципліна належить до:

- ♣ **галузі знань:** 0403 - “Системні науки та кібернетика”;
- ♣ **напрямів навчання:** 6.040302 - “Інформатика”; 6.040303 - “Системний аналіз”;
- ♣ **освітньо-кваліфікаційного рівня:** бакалавр;
- ♣ **циклу:** професійної підготовки;
- ♣ **типу дисципліни:** нормативна.

1.2. Планові показники дисципліни

Рекомендований семестр вивчення	Кредитів ЄКТС	Академічних годин	Залікових модулів		Підсумковий контроль
			поточні	підсумкові	
5	5	180	8	1	Іспит
Всього	5	180	8	1	Іспит

1.3. Мета та загальні завдання дисципліни

Метою навчальної дисципліни є ознайомлення студентів з основами сучасних методів аналізу даних, необхідними для професійної діяльності та подальшого вивчення спеціальних дисциплін.

За підсумками вивчення дисципліни студент повинен **знати**:

- ♣ Основні типи даних та їх специфіку;
- ♣ Основні завдання й методи побудови описової статистики;
- ♣ Методи графічного зображення даних;
- ♣ Основні критерії та методи перевірки гіпотез про однорідність двох та декількох вибірок;
- ♣ Основні критерії та методи перевірки відповідності вибірок заданим моделям розподілу;
- ♣ Основні завдання та методи перевірки зв'язку між даними;
- ♣ Основні завдання та методи факторного аналізу;
- ♣ Основні завдання та методи регресійного аналізу;
- ♣ Основні завдання та методи класифікації даних;
- ♣ Основні завдання та методи аналізу часових рядів;
- ♣ Методи прогнозування часових рядів.

За підсумками вивчення дисципліни студент повинен **вміти**:

- ♣ Правильно обирати методи аналізу даних, згідно із завданнями дослідження, типом наявних даних та особливостями їх розподілу;

- ▲ Розраховувати основні параметри описової статистики;
- ▲ Будувати гістограми абсолютних та відносних частот, графік емпіричної функції розподілу даних;
- ▲ Перевіряти гіпотезу про однорідність двох і декількох вибірок для різних типів даних;
- ▲ Перевіряти гіпотезу про наявність зв'язку між даними для різних типів даних;
- ▲ Перевіряти гіпотезу про відповідність вибірки заданому типу розподілу;
- ▲ Використовувати методи головних компонент та головних факторів для факторного аналізу даних;
- ▲ Будувати однофакторні лінійні та нелінійні регресійні моделі, багатфакторні лінійні регресійні моделі, перевіряти значущість регресії та адекватність одержуваних моделей;
- ▲ Використовувати методи кластерного аналізу для класифікації даних;
- ▲ Визначати основні характеристики та моделі часових рядів;
- ▲ Відокремлювати тренд, сезонну, циклічні й випадкові складові часового ряду, підбирати їх моделі;
- ▲ Будувати прогнози за допомогою екстраполяційних та адаптивних методів прогнозування часових рядів;
- ▲ Розв'язувати типові задачі аналізу даних за допомогою стандартного програмного забезпечення.

1.4. Теоретичні та методичні матеріали дисципліни

Теоретичні та методичні матеріали дисципліни, індивідуальні завдання самостійної роботи студентів, тестові завдання та тести, критерії оцінювання знаходяться на сторінках електронної дисципліни в системі підтримки навчальних програм КПУ за адресою: http://virtuni.education.zp.ua/edu_cpu/course/view.php?id=2753.

1.5. Загальні вимоги до оцінювання результатів навчальної роботи студентів

Поточні оцінки залікових модулів встановлюються, виходячи зі 100-бальної шкали. Критерії оцінювання виконання індивідуальних завдань залікового модуля наведені на відповідних сторінках електронної дисципліни.

Підсумковою оцінкою кожного залікового модуля є середня арифметична поточних оцінок.

Підсумковою оцінкою з дисципліни є зважена середня арифметична підсумкових оцінок залікових модулів. При цьому вагові коефіцієнти поточних залікових модулів дорівнюють 1, а підсумкового залікового модуля – 2.

2. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

2.1. Поточний заліковий модуль 1. Основні поняття та завдання аналізу даних. Описова статистика

2.1.1. Метою залікового модуля є розуміння студентами основних понять та завдань аналізу даних; опанування методів побудови описової статистики й графічного зображення даних.

2.1.2. За підсумками вивчення модуля студент повинен знати:

- ▲ Основні поняття та завдання аналізу даних;
- ▲ Класифікацію ознак і характеристики основних типів даних;
- ▲ Поняття описової статистики, її основні показники;
- ▲ Основні показники центру розподілу, що застосовуються в аналізі даних, та методи їх розрахунку;
- ▲ Основні показники розкиду даних стосовно центру розподілу та методи їх розрахунку;
- ▲ Моменти розподілу вищих порядків та методи їх розрахунку;
- ▲ Поняття й основні види квантилів розподілу;
- ▲ Основні методи графічного подання даних;
- ▲ Поняття рангу спостереження;
- ▲ Поняття репрезентативності вибірки.

2.1.3. За підсумками вивчення модуля студент повинен вміти:

- ▲ Визначати тип даних;
- ▲ Розраховувати основні показники описової статистики (середні значення, моду, медіану, центр згинів, дисперсію, стандартне відхилення, середнє відхилення, розкид, розмах розподілу, коефіцієнти асиметрії та ексцесу, коефіцієнт варіації);
- ▲ Будувати гістограми абсолютних та відносних частот, емпіричну функцію розподілу, полігони частот;
- ▲ Ранжирувати дані й визначати ранги спостережень.

2.1.4. Розподіл навчального навантаження студента:

Форма навчання	Годин всього	Контактні години				Годин самостійної роботи	Поточних оцінок
		всього	лекцій	лаб. робіт	практичних, семінарських занять		
Денна	18	8	4	4	-	10	2
Заочна	18	4	2	2	-	14	2
Заочна (дистанційна)	18	4	-	-	-	18	2

2.1.5. Індивідуальні завдання самостійної роботи

В ході виконання завдань залікового модуля студенту пропонується:

- ▲ вивчити теоретичний матеріал залікового модуля;
- ▲ виконати та захистити індивідуальний варіант самостійної роботи (завдання № 1 на сторінці дисципліни);
- ▲ здійснити перевірку отриманих знань шляхом комп'ютерного тестування (тест 1 на сторінці дисципліни).

2.2. Поточний заліковий модуль 2. Методи перевірки статистичних гіпотез.

2.2.1. Метою залікового модуля є набуття знань та навичок, необхідних для перевірки гіпотез про однорідність вибірок та тип розподілу.

2.2.2. За підсумками вивчення модуля студент повинен знати:

- ▲ Умови й особливості застосування параметричних й непараметричних тестів для перевірки гіпотез;
- ▲ Поняття нульової та альтернативної гіпотез, рівня значущості, довірчого рівня, потужності критерію, помилок першого та другого роду.
- ▲ Особливості перевірки одnobічних та двобічних гіпотез, гіпотез стосовно незалежних і спряжених вибірок;
- ▲ Критерії: Уелча, Стьюдента для незалежних і зв'язаних вибірок, Фішера, G-критерій; особливості їх застосування;
- ▲ Критерії: омега-квадрат, Колмогорова – Смирнова, рандомізації компонент, хі-квадрат, знаків, медіани; умови та особливості їх застосування;
- ▲ Постановку завдань та галузі застосування дисперсійного аналізу;
- ▲ Методи та умови застосування однофакторного дисперсійного аналізу та рангового однофакторного аналізу;
- ▲ Критерії Бартлетта й Кокрена, особливості їх застосування;
- ▲ Методи та умови застосування багатofакторного дисперсійного аналізу та рангового багатofакторного аналізу.

2.2.3. За підсумками вивчення модуля студент повинен вміти:

- ▲ Визначати критерії та методи перевірки гіпотез, адекватні завданням дослідження й типу наявних даних;
- ▲ Перевіряти гіпотези про однорідність двох та декількох вибірок, використовуючи адекватні методи аналізу.

2.2.4. Розподіл навчального навантаження студента:

Форма навчання	Годин всього	Контактні години				Годин самостійної роботи	Поточних оцінок
		всього	лекцій	лаб. робіт	практичних, семінарських занять		
Денна	18	8	4	4	-	10	2
Заочна	18	4	2	2	-	14	2
Заочна (дистанційна)	18	4	-	-	-	18	2

2.2.5. Індивідуальні завдання самостійної роботи

В ході виконання завдань залікового модуля студенту пропонується:

- ▲ вивчити теоретичний матеріал залікового модуля;
- ▲ виконати та захистити індивідуальний варіант самостійної роботи (завдання № 2_1 на сторінці дисципліни);
- ▲ виконати та захистити індивідуальний варіант самостійної роботи (завдання № 2_2 на сторінці дисципліни).

2.3. Поточний заліковий модуль 3. Методи перевірки зв'язку між даними.

2.3.1. Метою залікового модуля є опанування методів перевірки зв'язку між даними.

2.3.2. За підсумками вивчення модуля студент повинен знати:

- ▲ Основні методи перевірки зв'язку між даними, їх завдання та галузі застосування;
- ▲ Основні показники кореляції кількісних ознак: коефіцієнт детермінації; кореляційне відношення; коефіцієнт кореляції Пірсона; коваріацію;
- ▲ Основні показники зв'язку порядкових ознак: показник рангової кореляції Спірмена; коефіцієнт рангової кореляції Кендала;
- ▲ Основні показники зв'язку якісних ознак – коефіцієнти: поліхоричний Чупрова, Жаккара, зустрічальності простий, спряженості Бравайса, асоціації Юла; показник подібності Рассела й Рао; хеммінгову відстань;
- ▲ Основні показники зв'язку ознак, що вимірювалися у різних шкалах: коефіцієнт Гауера; бісеріальний коефіцієнт кореляції; точково-бісеріальний коефіцієнт кореляції;
- ▲ Основні види й показники множинної кореляції та особливості їх застосування: частинний коефіцієнт кореляції; коефіцієнт множинної кореляції; множинний коефіцієнт кореляції; коефіцієнт конкордації.

2.3.3. За підсумками вивчення модуля студент повинен вміти:

- ▲ Перевіряти гіпотези про наявність лінійного та нелінійного зв'язку між кількісними ознаками;
- ▲ Перевіряти гіпотези про наявність зв'язку між порядковими, якісними та різнотипними ознаками;
- ▲ Перевіряти гіпотези про множинну кореляцію.

2.3.4. Розподіл навчального навантаження студента:

Форма навчання	Годин всього	Контактні години				Годин самостійної роботи	Поточних оцінок
		всього	лекцій	лаб. робіт	практичних, семінарських занять		
Денна	18	8	4	4	-	10	2
Заочна	18	3	1	2	-	15	2
Заочна (дистанційна)	18	4	-	-	-	18	2

2.3.5. Індивідуальні завдання самостійної роботи

В ході виконання завдань залікового модуля студенту пропонується:

- ▲ вивчити теоретичний матеріал залікового модуля;
- ▲ виконати та захистити індивідуальний варіант самостійної роботи (завдання № 3 на сторінці дисципліни);
- ▲ здійснити перевірку отриманих знань шляхом комп'ютерного тестування (тест 3 на сторінці дисципліни).

2.4. Поточний заліковий модуль 4. Факторний аналіз.

2.4.1. Метою залікового модуля є надання знань та навичок, необхідних для проведення факторного аналізу даних.

2.4.2. За підсумками вивчення модуля студент повинен знати:

- ▲ Основні завдання й алгоритми факторного аналізу;
- ▲ Техніки факторного аналізу;
- ▲ Методи головних компонент, головних факторів, максимальної правдоподібності, центроїдний.

2.4.3. За підсумками вивчення модуля студент повинен вміти:

- ▲ Обирати адекватні завданням дослідження методики факторного аналізу;
- ▲ Здійснювати факторний аналіз даних методами головних компонент та головних факторів.

2.4.4. Розподіл навчального навантаження студента:

Форма навчання	Годин всього	Контактні години				Годин самостійної роботи	Поточних оцінок
		всього	лекцій	лаб. робіт	практичних, семінарських занять		
Денна	18	8	4	4	-	10	2
Заочна	18	3	1	2	-	15	2
Заочна (дистанційна)	18	4	-	-	-	18	2

2.4.5. Індивідуальні завдання самостійної роботи

В ході виконання завдань залікового модуля студенту пропонується:

- ▲ вивчити теоретичний матеріал залікового модуля;
- ▲ виконати та захистити індивідуальний варіант самостійної роботи (завдання № 4 на сторінці дисципліни);
- ▲ здійснити перевірку отриманих знань шляхом комп'ютерного тестування (тест 4 на сторінці дисципліни).

2.5. Поточний заліковий модуль 5. Регресійний аналіз.

2.5.1. Метою залікового модуля є засвоєння методів побудови основних типів регресійних моделей систем.

2.5.2. За підсумками вивчення модуля студент повинен знати:

- ▲ Загальну характеристику методів і завдань регресійного аналізу, класифікацію методів;
- ▲ Загальні та спеціальні методи визначення параметрів лінійних та нелінійних однофакторних, лінійних багатфакторних регресійних моделей;
- ▲ Уявлення про мультиколінеарність даних та методи її усунення;
- ▲ Критерії та методи перевірки адекватності регресійних моделей..

2.5.3. За підсумками вивчення модуля студент повинен вміти:

- ▲ Будувати однофакторні моделі: лінійні; такі що можуть бути лінеаризовані; поліноміальні; тригонометричні;

- ▲ Будувати багатофакторні лінійні моделі;
- ▲ Використовувати методи нелінійної оптимізації цільового функціоналу для побудови регресійних моделей загального вигляду;
- ▲ Перевіряти значущість параметрів та адекватність моделей.

2.5.4. Розподіл навчального навантаження студента:

Форма навчання	Годин всього	Контактні години				Годин самостійної роботи	Поточних оцінок
		всього	лекцій	лаб. робіт	практичних, семінарських занять		
Денна	18	8	4	4	-	10	2
Заочна	18	3	1	2	-	15	2
Заочна (дистанційна)	18	4	-	-	-	18	2

2.5.5. Індивідуальні завдання самостійної роботи

В ході виконання завдань залікового модуля студенту пропонується:

- ▲ вивчити теоретичний матеріал залікового модуля;
- ▲ виконати та захистити індивідуальний варіант самостійної роботи (завдання № 5 на сторінці дисципліни);
- ▲ здійснити перевірку отриманих знань шляхом комп'ютерного тестування (тест 5 на сторінці дисципліни).

2.6. Поточний заліковий модуль 6. Методи класифікації даних.

2.6.1. Метою залікового модуля є набуття знань та навичок класифікації даних.

2.6.2. За підсумками вивчення модуля студент повинен знати:

- ▲ Основні завдання й алгоритми класифікації даних;
- ▲ Параметричні методи класифікації без навчання;
- ▲ Алгоритми та методи кластерного аналізу;
- ▲ Методи класифікації з навчанням, основи дискримінантного аналізу.

2.6.3. За підсумками вивчення модуля студент повинен вміти:

- ▲ Обирати методи класифікації даних, адекватні наявним даним та завданням дослідження;
- ▲ Реалізовувати методи класифікації даних в спеціалізованих програмних пакетах..

2.6.4. Розподіл навчального навантаження студента:

Форма навчання	Годин всього	Контактні години				Годин самостійної роботи	Поточних оцінок
		всього	лекцій	лаб. робіт	практичних,		

					семінарських занять		
Денна	18	8	4	4	-	10	2
Заочна	18	3	1	2	-	15	2
Заочна (дистанційна)	18	4	-	-	-	18	2

2.6.5. Індивідуальні завдання самостійної роботи

В ході виконання завдань залікового модуля студенту пропонується:

- ▲ вивчити теоретичний матеріал залікового модуля;
- ▲ виконати та захистити індивідуальний варіант самостійної роботи (завдання № 6 на сторінці дисципліни);
- ▲ здійснити перевірку отриманих знань шляхом комп'ютерного тестування (тест 6 на сторінці дисципліни).

2.7. Поточний заліковий модуль 7. Основні властивості, характеристики та моделі часових рядів.

2.7.1. Метою залікового модуля є формування базових знань та навичок аналізу часових рядів.

2.7.2. За підсумками вивчення модуля студент повинен знати:

- ▲ Поняття, класифікацію та основні характеристики часових рядів;
- ▲ Основні моделі часових рядів; моделі тренду, циклічної та випадкової складових часового ряду; критерії адекватності моделей;
- ▲ методи перевірки наявності тренду; методи виокремлення та аналізу тренду, циклічних та випадкових складових часового ряду;
- ▲ методи згладжування часових рядів.

2.7.3. За підсумками вивчення модуля студент повинен вміти:

- ▲ Визначати основні характеристики часового ряду;
- ▲ Виокремлювати й підбирати моделі основних складових часового ряду та модель ряду у цілому;
- ▲ Згладжувати часові ряди методами ковзних середніх та зважених ковзних середніх.

2.7.4. Розподіл навчального навантаження студента:

Форма навчання	Годин всього	Контактні години				Годин самостійної роботи	Поточних оцінок
		всього	лекцій	лаб. робіт	практичних, семінарських занять		
Денна	18	8	4	4	-	10	2
Заочна	18	3	1	2	-	15	2
Заочна (дистанційна)	18	4	-	-	-	18	2

2.7.5. Індивідуальні завдання самостійної роботи

В ході виконання завдань залікового модуля студенту пропонується:

- ▲ вивчити теоретичний матеріал залікового модуля;
- ▲ виконати та захистити індивідуальний варіант самостійної роботи (завдання № 7 на сторінці дисципліни);
- ▲ здійснити перевірку отриманих знань шляхом комп'ютерного тестування (тест 7 на сторінці дисципліни).

2.8. Поточний заліковий модуль 8. Прогнозування часових рядів.

2.8.1. Метою залікового модуля є формування знань та навичок прогнозування часових рядів.

2.8.2. За підсумками вивчення модуля студент повинен знати:

- ▲ Методи експоненціального згладжування часових рядів;
- ▲ Уявлення про АР, КС, АРКС та АРІКС моделі стаціонарних часових рядів, методи їх ідентифікації;
- ▲ Класифікацію прогнозів, міри їх точності;
- ▲ Методи визначення прогнозних значень на основі часових рядів.

2.8.3. За підсумками вивчення модуля студент повинен вміти:

- ▲ Обирати тип прогнозної моделі відповідно до наявних даних та завдань дослідження;
- ▲ Будувати прогнози за допомогою моделей експоненціального згладжування й АРКС моделей часових рядів.

2.8.4. Розподіл навчального навантаження студента:

Форма навчання	Годин всього	Контактні години				Годин самостійної роботи	Поточних оцінок
		всього	лекцій	лаб. робіт	практичних, семінарських занять		
Денна	18	8	4	4	-	10	2
Заочна	18	3	1	2	-	15	2
Заочна (дистанційна)	18	4	-	-	-	18	2

2.8.5. Індивідуальні завдання самостійної роботи

В ході виконання завдань залікового модуля студенту пропонується:

- ▲ вивчити теоретичний матеріал залікового модуля;
- ▲ виконати та захистити індивідуальний варіант самостійної роботи (завдання № 8 на сторінці дисципліни);
- ▲ здійснити перевірку отриманих знань шляхом комп'ютерного тестування (тест 8 на сторінці дисципліни).

2.9. Підсумковий заліковий модуль

2.9.1. Метою підсумкового залікового модуля є узагальнення та систематизація студентом основних положень навчальної дисципліни.

2.9.2. Розподіл навчального навантаження студента:

Форма навчання	Годин всього	Контактні години					Годин самостійної роботи	Поточних оцінок
		всього	лекцій	лаб. робіт	практичних, семінарських занять	консультацій		
Денна	36	4	-	-	-	2	32	2
Заочна	36	4	-	-	-	2	32	2
Заочна (дистанційна)	36	4	-	-	-	2	32	2

2.9.3. Під час екзамену студенту пропонується:

- ▲ надати відповіді на тестові завдання (підсумковий тест на сторінці дисципліни);
- ▲ вирішити практичне завдання (підсумкове завдання на сторінці дисципліни).

3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

3.1. Основні літературні джерела

1. Бахрушин В.Є. Методи аналізу даних: Навчальний посібник. – Запоріжжя: КПУ, 2011. – 268 с.
2. Бахрушин В.Є. Часові ряди: конспект лекцій. – Запоріжжя: ГУ "ЗІДМУ", 2006. – 76 с.
3. Бахрушин В.Є. Часові ряди: методичні вказівки до вивчення дисципліни і виконання контрольних робіт. – Запоріжжя: ГУ "ЗІДМУ", 2005. – 36 с.

3.2. Додаткові літературні джерела

1. Айвазян С.А., Мхитарян В.С. Прикладная статистика и основы эконометрики. – М.: ЮНИТИ, 1998.
2. Андерсон Т. Статистический анализ временных рядов. – М.: Мир, 1976.
3. Аптон Г. Анализ таблиц сопряженности / Г. Аптон. – М.: Финансы и статистика, 1982.
4. Аренс Х., Лейтер Ю. Многомерный дисперсионный анализ. – М.: Финансы и статистика, 1985
5. Афанасьев В.Н., Юзбашев М.М. Анализ временных рядов. – М.: Финансы и статистика, 2001.
6. Бард Й. Нелинейное оценивание параметров. М.: Статистика, 1979
7. Бендат Дж. Применение корреляционного и спектрального анализа / Дж. Бендат, А. Пирсол. – М.: Мир, 1979.
8. Бендат Дж., Пирсол А. Прикладной анализ случайных данных. – М.: Мир, 1989

9. Большаков А.А. Методы обработки многомерных данных и временных рядов / А.А. Большаков, Р.Н. Каримов. – М. : Горячая линия – Телеком, 2007.
10. Боровков В. Statistica – искусство анализа данных на компьютере для профессионалов. – С.Пб.: Питер, 2001.
11. Брандт З. Анализ данных. – М.: Мир, 2003.
12. Бриллинджер Д. Временные ряды. Обработка данных и теория. – М.: Мир, 1980.
13. Вуколов Э.А. Основы статистического анализа. Практикум по статистическим методам и исследованию операций с использованием пакетов STATISTICA и EXCEL. – М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2004
14. Вучков И. Прикладной линейный регрессионный анализ / И. Вучков, Л. Бояджиева, Е. Солаков. – М. : Финансы и статистика, 1987.
15. Гаек Я. Теория ранговых критериев / Я. Гаек, З. Шидак. – М. : Наука, 1971.
16. Гайдышев И. Анализ и обработка данных: специальный справочник. – С.Пб: Питер, 2001.
17. Гирко В.Л. Многомерный статистический анализ. – К.: Высшая школа, 1988
18. Главные компоненты временных рядов: метод "Гусеница" / Под ред. Д.Л. Данилова, А.А. Жиглявского. - СПб: Санкт-Петербургский университет, 1997. - 308 с.
19. Гмурман В.Е. Теория вероятностей и математическая статистика. – М.: Высшая школа, 2003
20. Гранберг А.Г. Динамические модели народного хозяйства. – М., 1985.
21. Доугерти К. Введение в эконометрику. – М.: ИНФРА-М, 2001.
22. Дрейпер Н., Смит Г. Прикладной регрессионный анализ. В 2-х т. - М.: Финансы и статистика, 1987
23. Дубова Т.А. Статистические методы прогнозирования. – М.: ЮНИТИ, 2003.
24. Дубров А.М. Многомерные статистические методы / А.М. Дубров, В.С. Мхитарян, Л.И. Трошин. – М. : Финансы и статистика, 1998.
25. Дюран Б. Кластерный анализ / Б. Дюран, П. Оделл. – М. : Статистика, 1977.
26. Енюков И.С. Методы, алгоритмы, программы многомерного статистического анализа / И.С. Енюков. – М. : Финансы и статистика, 1986
27. Иберла К. Факторный анализ / К. Иберла. – М. : Статистика, 1980
28. Ивахненко А.Г. Долгосрочное прогнозирование и управление сложными системами. – К.: Техника, 1975.
29. Ивахненко А.Г., Юрачковский Ю.П. Моделирование сложных систем по экспериментальным данным. – М.: Радио и связь, 1986.
30. Иващенко П.О., Семеняк І.В., Иванов В.В. Багатовимірний статистичний аналіз. – Харків: Основа, 1992
31. Кендалл М.Дж. Теория распределений / М.Дж. Кендалл, А. Стюарт. – М. : Наука, 1966.
32. Кендалл М.Дж., Стьюарт А. Многомерный статистический анализ и временные ряды. – М.: Наука, 1976.
33. Кендэл М. Временные ряды. – М.: Финансы и статистика, 1980.
34. Кобзарь А.И. Прикладная математическая статистика / А.И. Кобзарь. – М. : Физматлит, 2006.
35. Королюк В.С. Асимптотический анализ распределений статистик / В.С. Королюк, Ю.В. Боровских. – К. : Наукова думка, 1984.
36. Кремер Н.Ш., Путко Б.А. Эконометрика. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002.
37. Лавренчик В.Н. Постановка физического эксперимента и статистическая обработка его результатов. - М.: Энергоатомиздат, 1986
38. Лагутин М.Б. Наглядная математическая статистика / М.Б. Лагутин. – М. : БИНОМ, 2007.

39. Лесникович А.И. Корреляции в современной химии / А.И. Лесникович, С.В. Левчик. – Минск : Университетское, 1989.
40. Литтл Р.Дж. Статистический анализ данных с пропусками / Р.Дж. Литтл, Д.Б. Рубин. – М. : Финансы и статистика, 1991.
41. Лугінін О.Є., Білоусова С.В. Статистика. – Херсон: МУБіП, 2004.
42. Мандель И.Д. Кластерный анализ. – М.: Финансы и статистика, 1988
43. Многомерный статистический анализ в экономике / Под ред. В.Н. Тамашевича – М.: ЮНИТИ, 1999
44. Новицкий П.В. Оценка погрешностей результатов измерений / П.В. Новицкий, И.А. Зограф. – Л. : Энергоатомиздат, 1991.
45. Орлов А.И. Прикладная статистика / А.И. Орлов. – М. : Экзамен, 2006.
46. Питмен Э. Основы теории статистических выводов. - М.: Мир, 1986
47. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в эконометрическом моделировании / В. Плюта. – М. : Финансы и статистика, 1989.
48. Прикладная статистика. Классификация и снижение размерности / Айвазян С.А., Бухштабер В.М., Енюков И.С., Мешалкин Л.Д. – М.: Финансы и статистика, 1989
49. Протасов К.В. Статистический анализ экспериментальных данных. – М.: Мир, 2005.
50. Себер Дж. Линейный регрессионный анализ / Дж. Себер. – М. : Мир, 1980.
51. Статистическое моделирование и прогнозирование / Под ред. А.Г. Гранберга. – М.: Финансы и статистика, 1990.
52. Тьюки Дж. Анализ результатов наблюдений. Разведочный анализ / Дж. Тьюки. – М. : Мир, 1981.
53. Тюрин Ю.Н., Макаров А.А. Анализ данных на компьютере / Под ред. В.Э. Фигурнова. – М.: ИНФРА-М, 2003.
54. Факторный, дискриминантный и кластерный анализ / [Дж.-О. Ким, Ч.У. Мьюллер, У.Р. Клекка]. – М. : Финансы и статистика, 1989.
55. Харин Ю.С., Малюгин В.И., Кирлица В.П. Основы имитационного и статистического моделирования. – Минск: Дизайн ПРО, 1997.
56. Химмельбау Дж. Анализ процессов статистическими методами / Дж. Химмельблау. – М. : Мир, 1973.
57. Холлендер М., Вульф Д. Непараметрические методы статистики. – М.: Финансы и статистика, 1983
58. Хьюбер П. Робастность в статистике. – М.: Мир, 1984
59. Шитиков В.К. Количественная гидроэкология: Методы системной идентификации / В.К. Шитиков, Г.С. Розенберг, Т.Д. Зинченко. – Тольятти : ИЭВБ РАН, 2003.
60. Экономико-математические методы и прикладные модели / Под ред. В.В. Федосеева. – М.: ЮНИТИ, 1999.
61. Эфрон Б. Нетрадиционные методы многомерного статистического анализа. – М.: Финансы и статистика, 1988.